

Кудайкулова Ж.

**МЕКТЕПКЕ ЧЕЙИНКИ КУРАКТАГЫ БАЛДАРДЫ ОКУТУП-ТАРБИЯЛООДО
ЭЛДИК ПЕДАГОГИКАНЫН КАРАЖАТТАРЫН ПАЙДАЛАНУУ**

Кудайкулова Ж.

**ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕТОДОВ НАРОДНОЙ ПЕДАГОГИКИ В ОБУЧЕНИИ И
ВОСПИТАНИИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА**

Zh. Kudaykulova

**METHODS OF USE NATIONAL PEDAGOGICS IN TRAINING AND EDUCATION OF
PRESCHOOL CHILDREN**

УДК: 372.372.613(398)

Бул макалада элдик педагогиканын каражаттарын пайдалануу менен мектепке чейинки курактагы балдарды тарбиялоонун натыйжалуулугу каралат.

Негизги сөздөр: педагогика, элдик педагогика, мектепке чейинки курак, фольклор, каражаттар, үрп-адат, элдик оозеки чыгармачылык, жомок, табышмак, жаңылмач, макал, балдар ырлары.

На этой статье рассматривается эффективность использования средств народной педагогики в воспитании детей дошкольного возраста.

Ключевые слова: педагогика, народная педагогика, дошкольный возраст, фольклор, средства, традиция, устное народное творчество, сказка, загадка, пословицы, скороговорки.

This article discusses the effectiveness of the use of traditional pedagogy in the education of children of preschool age.

Key words: folk pedagogics, pedagogics, kindergarten age, means, traditions, folklore, tales, limericks, proverbs, riddles.

Дүйнө жүзүндөгү ар бир эл байыртадан бери эле «Адам кандай болуу керек?» деген ойдун тегерегинде ой жүгүртүп, жаш муундарды инсанды касыл сапаттарга тарбиялоо боюнча көптөгөн педагогикалык тажрыйбалар жаралып келген.

Өнүккөн ар бир эл билим берүү максатында билим берүү мекемелерин ачуу менен катар жоболорду иштеп чыгып, китептерди чыгарышып, педагогика илимине жол ачышкан. Ал эми отурукташып, билим берүүнү жөнгө сала албаган, жазма маданиятына ээ болбогон көчмөн калктарда мындай педагогикалык теориялар түзүлбөсө да бул багыттагы ой-максаттары, көз караштары элдик салт-санааларда, үрп-адаттарда жана фольклордук чыгармаларда муундан-муунга өтүп, өзүнүн тарыхый жолун басып, өнүгүп келди.

Элдик педагогиканын мурастары өзүнүн өсүү жолунда билим берүүнүн, тарбиялоонун негизги каражаты болуп, таасирдүү, түшүнүктүү, бийик максаттуу өнүгүп келүүдө. Бул жөнүндө белгилүү этнопедагог Г.Н.Волковдун: «Эң күчтүү, таасирдүү, эң ишенимдүү педагогика – элдик педагогика, ал эми тарбиячынын мыктысы – эл» деген таамай сөзүн баса белгилөөгө болот. [1.3.]

Ал эми орус элинин улуу педагогу К.Д.Ушинскийдин педагогикалык теориясынын борбордук өзөгүн элдик педагогика түзөт, башкача айтканда элдик педагогиканы илимий педагогиканын өсүп чыккан түпкү башаты, негизи катары караган. Анын «Балдар дүйнөсү», «Эне тил» сыяктуу белгилүү окуу китептеринде элдик оозеки чыгармалар кеңири орун алган жана элдик тарбиянын булагы жана каражаты катары жогору бааланган. Жомокторду элдик педагогиканын эң жогорку жетишкендиктери катары караган.

Кийинки мезгилдерде академик Г.Н. Волковдун жетекчилиги астында кыргыздын элдик педагогикасын түрдүү жагдайында иликтеп үйрөнүүгө жана илимий негизде талдоого багытталган бир топ иштер жүзөгө ашырылды. Алсак, Т.Ормонов «Байыркы кыргыздардын педагогикалык көз караштары», Б.Апышев «Кыргыз элинин эмгек традициялары», Ж.Бешимов «Окуучуларды адептүүлүккө тарбиялоодо элдик салттарды пайдалануу» ж.б. [2.7.]

Андан кийинки жылдарда бул багытта иш ырааттуу жүргүзүлө баштаган. Алардын ичинен У.Эгембердиев, Ж.Орозбаев, А.Алимбеков, А.Исаев, С.Иптаров, С.Рысбаев, Т.Коңурбаев, Т.Уметов, А.Муратов, Т.Умурбекова ж.б. изилдөө иштерин белгилей кетүү керек.

Ал эми, жакынкы аралыкта А.Алимбековдун (Кыргыз –Түрк «Манас» университетинин педагогика кафедрасынын башчысы, педагогика илимдеринин доктору, профессор) жетекчилиги астында Б.Муратбаев, Н.Шадиёв ж.б. илимий изилдөөлөрүн коргошкон.

Элдик педагогиканын бай тажрыйбаларын окуп үйрөнүү менен жаш муундарды окутуп тарбиялоо ишинде жеткиликтүү пайдалануу азыркы.

Педагогдордун эң ыйык парзына айланууга тийиш. Ошол себептен, Кыргыз Республикасынын «Мектепке чейинки билим берүү жөнүндө» мыйзамында (2009), «Мектепке чейинки билим берүү жана балдарды багуу боюнча мамлекеттик билим берүү стандартында» (2012), Мектепке чейинки балдарды тарбиялоо, окутуу жана өнүктүрүүнүн базистик программасында (2010) элдик педагогиканын каражаттарын камтуу милдеттери коюлган б.а. элдик оозеки чыгармалардын, элдик ырлардын, элдик оюндардын, каада-салттардын киргизилишин

айтууга болот. Айрыкча, кыргыздын элдик тарбиясынын иштелип чыккан формалары элдик оозеки чыгармачылыктын арасында эркин өнүгүп белгилүү системага түшкөн фольклор элдик тарбияны өз тулку боюна сиңирип, улам алга жылган сайын тамырлары тереңдей баштаган. Элдик тарбия менен фольклор коомдо аткарган функциясы боюнча бирин-бири колдойт жана толуктап турат. Анткени, экөө тең элдин социалдык турмушунун зарылдыгынан келип чыккан көрүнүштөр.

Элдик тарбиянын атайын милдетин аткарган фольклор, анын ичинен балдар фольклору жаш муундарды тарбиялоого зор каражат боло алды. Ошол себептен, фольклор элдик тарбиянын күчтүү негизги куралы катары педагогиканын тарыхынан орун алышы бекеринен эмес.

Фольклордун бир бөлүгү болгон кыргыз балдар фольклору эмоциялык таасирдүү касиети менен мектепке чейинки курактагы балдарга кызыктуу бир көркөм дүйнөнүн эшигин ачат да, балдардын тунук сезимине руханий азык болуучу көркөм элестерди калтырат. [3.7.]

Балдарга арналган оозеки чыгармачылыктын максаты-балдарды кичинесинен эле ар тараптан сезимтал, сергек өстүрүүгө кам көрүп, жан-дилине нукура элдик адеп-ахлак, эстетикалык түшүнүктү сиңдиргендигинде.

Мектепке чейинки курактагы балдардын жаш өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен кыргыз балдар фольклорунун жанрларына кирүүчү: балдар ырларын (бешик ырларын, дүйнө таануу ырларын, оюн, эмгек ырларын), табышмактарды, макалдарды, жаңылмачтарды, жомокторду (айбанаттар, турмуштук) ар кандай учурда түрдүү максат менен пайдаланууга болот.

Табышмактар - ар кыл курактагы адамдардын ичинен мектепке чейинки бөбөктөр үчүн табылгыс тарбия каражаты. Алар негизинен баланын акылын, сезимин өстүрөт, кыраакы, тапкычтыкка үйрөтөт, ой-жүгүртүүсүн калыптандырат. Табышмакты тандап колдонууда балдардын жаш өзгөчөлүгү эске алынып жеңилден татаалга карай берилет. Балдарга арналган табышмакта кандайдыр белгисиз кубулуш, түшүнүксүз, бейтааныш нерсе болбойт. [3.26.]

Мисалы;

Ак, бирок кар эмес,

Таттуу, бирок бал эмес. (Кумшекер)

Басып көрөт ичинди, ачып көрөт тишинди.

Ооруп калсаң эстейсиң, эң керектүү кишинди.

(Врач)

Жаңылмач көбүнчө балдарды так сүйлөөгө көнүктүрүп, оор сөздөрдү, тыбыштарды туура колдонууга үйрөтөт. Айрыкча «Р» тыбышын «Й» менен алмаштырып айтуусу мектепке чейинки курактагы балдарда көп учурайт.

Мисалы: «Р» десем, “Л” дейсиң, «Тур десем», «Тул» дейсиң.

«Р» ны билбейсиң, кайра эле «Л» дейсиң.

Ак дептер, көк дептер,

Жыкжыйма, көк дептер,

Көнүлгө төп дептер ж.б.у.с.

Макалдар - фольклордун башка жанрларына караганда мазмунунун тереңдиги жана таамайлыгы, кыскалыгы, элестүүлүгү менен өзгөчө педагогикалык мааниге ээ. Жаш муундардын келечегине кеңири кароо, аларга өз убагында кам көрүү макалдардын башкы максаты. Макалдын мазмуну турмуштун бардык катмарларынан алынып чагылдырылган.

Мектепке чейинки курактагы балдарды мекенди сүйүүгө, достукка, ынтымактуулукка, эмгектенүүгө, билимдүү болууга тарбиялай турган макалдарды кездештирүүгө болот:

Жигит элин сагынат, булбул ырын сагынат.

Ынтымак бар жерде ырыс бар.

Дос табышат, душман кагышат.

Акылы бар билимди самайт, акылы жок кийимди самайт.

Адам эмгеги менен даңктуу ж.б. [7.2.]

Балдар ырлары баланы кичинесинен дени сак, сезимтал, сергек, акылдуу, адептүү өсүшүн көзөмөлдөп, эмгекчил болууга үндөп, чыныгы адам болууга тарбиялайт. Баланын саламаттыгы тууралуу бешик ырларынан, оюн ырларынан кездештирсек, ыйманы жана акыл эси туурасында санат-насаат ырларынан, эмгекке көнүктүрүүнү эмгек ырларынан, объективдүү дүйнө, эстетикалык элес калтырууну дүйнө таануу ырларынан жолуктурабыз. Дүйнө таануу ырлары өсүмдүктөр, макулуктар, айбанаттар, жаратылыш кубулуштары жөнүндө болот.

Мисалы; Ийнелик, ийнелик,

Иш кылуудан ийменип.

Кыш болгондо карды ачып,

Жатып калат ийменип.

Сен жалкоосуң ийнелик,

Сени менен дос болбойм.

Тамагыңды ичпедик,

Көйнөгүңдү кийбедик.

Ал эми **жомок** балдардын табиятына, жан дүйнөсүнө дал келген, тарбиялык мааниси жогору турган жанр. Анткени, жомокто сюжет кызыктуу, образдуу болуп, андагы каармандардын айбанаттардын образы менен берилиши жана алардын жаш балдардын жүрүм-турумуна ылайык сүрөттөлүшү. Жомоктун тарбиялык жактан эле мааниси болбостон, балдардын сөз байлыгын өстүрөт, туура сүйлөөгө, өз оюн кеңири айтып берүүгө үйрөтөт. Балдардын жаш өзгөчөлүгүн эске алуу менен кенже тайпаларга көбүнчө айбанаттар жөнүндөгү жомоктор туура келет. «Куу түлкү», “Түлкү, жолборс, аюу жана карышкыр” деген жомоктордо түлкүнүн куулугу, алдамчылыгы, эки жүздүүлүгү ашкерленет. Түлкүнүн образы аркылуу балдарды жалганчы, куулук сыяктуу жаман адаттардан оолак болууга тарбиялайт.

Жогорку тайпаларда көбүнчө турмуштук жомоктордун көлөмү чакан, окуялары кызыктуу, образдары таасирдүү болгон жомоктор сунушталат. Мисалы: «Ырыс алды – ынтымак» деген жомокто жаш муундарды ынтымактуу болууга, бири-бирине ар дайым жардам берүүгө үндөйт.

Ошентип, жогоруда көрсөтүлгөндөй элдик педагогиканын каражаты болгон кыргыз балдар

фольклору мектепке чейинки курактагы балдарды ар тараптуу тарбиялоодо мааниси абдан зор экендигинде шек жок.

Колдонулган адабияттар:

1. Алимбеков А. Кыргыз этнопедагогикасы 1-б. Б.-1996.
2. Муратов А. Кыргыз эл пелагогикасы: табияты, таралышы жана тарыхы. Бишкек, 2011.
3. Түлөгабылов М. Кыргыз балдар адабиятынын тарыхы. Бишкек. Мектеп 1991
4. Коңурбаев Т.А. Психолого-педагогические условия народ. традиц. детьми. Б-2003.
5. Уметов Т.Э. Игра в системе народной педагогики. Бишкек 1998.
6. Наристе. Бөбөктөр үчүн хрестоматия. Ф.Мектеп 1989.
7. Кыргыз макал-лакаптары Ф. Кыргызстан 1985.
8. Кыргыз эл жомоктору. Ф. 1957.
9. Умурбекова Т.А. Фольклор в физическом воспитанием дош-ков.Б-2010.

Рецензент: к.п. н., доцент Муратбаев Б.
